

กลองยาว

รวีวรรณ ขำพล¹

ผู้แต่ง	มนตรี ธีรวิฑ์วารกุล
ชื่อเรื่อง	กลองยาว : ศิลปะพื้นบ้านของไทยทุกภาค
ฉบับพิมพ์	พิมพ์ครั้งที่ 1
ข้อมูลการพิมพ์	กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2549
จำนวนหน้า	91 หน้า ภาพประกอบ
ISBN (10 หลัก)	974-298-782-3
ISBN (13 หลัก)	978-974-298-782-4
ราคา	120 บาท

กลองยาวนับว่าเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในทุกภูมิภาคของไทยที่สืบทอดกันมายาวนาน เป็นที่น่าเสียดายที่เยาวชนรุ่นใหม่มีความสนใจในเครื่อง

ดนตรีชนิดนี้น้อยลงเรื่อยๆ แต่ก็มีบางโรงเรียนที่เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ จึงกำหนดให้มีการเรียนการสอนวิชากลองยาวขึ้น ในหลักสูตรท้องถิ่นของการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่

¹ บรรณารักษ์ 6 ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กลองยาวมีลักษณะลำตัวหรือตัวหุ่นกลองยาว ตอนหน้าใหญ่ตอนท้ายเรียวแล้วบานปลายเป็นรูปดอกคำโพง ตัวหุ่นกลองทำด้วยไม้ ชั้นหนังหน้าเดียว ตรงกลางเป็นโพรงทะลุติดต่อกันจากหัวถึงท้ายขนาดของกลองยาวที่นิยมใช้ในปัจจุบันนี้มี 3 ขนาด คือ กลองยาวขนาดเล็ก มีเส้นผ่าศูนย์กลางที่หน้ากลองขนาด 7-8 นิ้ว เหมาะสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษา กลองยาวขนาดกลาง มีเส้นผ่าศูนย์กลางที่หน้ากลองขนาด 9-10 นิ้ว เหมาะสำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา และกลองยาวขนาดใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางที่หน้ากลองขนาด 11-12 นิ้ว เหมาะสำหรับผู้ใหญ่ ที่ลำตัวกลองยาวมีสายสะพายสำหรับคล้องสะพายบ่า ใช้ตีด้วยฝ่ามือ แต่ในบางครั้งมีการตีด้วย เข่า ศอก เท้า หรือศีรษะ เมื่อมีการเล่นผาดโผน กลองยาวนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เถิดเทิง” หรือ “เทิงบ้องกลองยาว”

เรื่องดนตรีที่ใช้ร่วมบรรเลงกับกลองยาวมี ฉิ่ง ฉาบเล็ก (ฉาบซัด) ฉาบใหญ่ (ฉาบยื่น) กรับ ช้องเล็ก ต่อมา มีปี่ชวา ซอ เข้าร่วมด้วย แต่ในปัจจุบันนิยมนำกีตาร์หรือกีตาร์มาเล่นแทนปี่ชวา หรือซอ ซึ่งหากคนเล่นได้ยากขึ้น

ประวัติความเป็นมาของกลองยาวนั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าใครเป็นผู้ประดิษฐ์ แต่มีการกล่าวต่อๆ กันมาว่า เป็นกลองที่ได้แบบอย่างมาจากพม่า ในราวสมัยกรุงธนบุรีหรือกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยที่ไทยทำสงครามกับพม่าอยู่บ่อยๆ เมื่อเวลาพักรบพม่าก็เล่นกลองยาวกันอย่างสนุกสนาน เมื่อคนไทยเห็นจึงจำเอาเป็นแบบอย่างมาเล่นบ้าง แต่บางท่านก็กล่าวว่ากลองยาวนี้มีพม่าพวกหนึ่งได้นำมาเผยแพร่ในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งต่อมากคนไทยได้นำกลองยาวมาใช้เล่นในงานที่มีขบวนแห่ เช่น การบวชนาค การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน เทศกาลสงกรานต์ หรือเทศกาลอื่นๆ และมีการรำกลองยาวด้วยท่าทางต่างๆ ที่สวยงามประกอบ ทำให้มีความสนุกสนานรื่นเริงยิ่งขึ้น

กลองมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยหลาย ๆ ด้าน จะเห็นได้ว่ากลองเป็นส่วนหนึ่งในนิทานสำนวน ความเชื่อ และอื่นๆ ขอยกตัวอย่างนิทานสำนวน และความเชื่อที่เกี่ยวกับกลอง ดังนี้

นิทานเกี่ยวกับกลอง เรื่อง “กลองเป็นเหตุ” กล่าวไว้ว่า

มีชายหนุ่มผู้หนึ่งเป็นนักตีกลองมือฉมัง เขาตีกลองได้จังหวะไพเราะจับใจมาก ไม่มีใครจะมาเทียบได้ อาชีพของเขาคือวนิพก ออกหากินโดยการตีกลองให้ผู้คนได้รับฟัง ผู้คนที่ได้ยินเสียงกลองของเขาแล้วต่างอดไม่ได้ที่จะต้องให้สตางค์แก่เขา เขาได้นำเงินนั้นมาเลี้ยงครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข เขามีลูกชายคนหนึ่ง จึงได้ฝึกหัดให้ตีกลอง ทั้งสองพ่อลูกต่างช่วยกันตีกลองออกแสดงตามงานต่างๆ

วันหนึ่งมีงานนักขัตฤกษ์ทั้งสองพ่อลูกก็ออกไปตีกลองเหมือนเช่นเคย ประชาชนที่มาในงานเมื่อได้ยินเสียงกลองต่างพากันมาแห่ล้อมล้อมดูและช่วยกันบริจาคเงินแก่สองพ่อลูก ทั้งสองคนพ่อลูกได้ตีกลองจนดีกและได้เงินจำนวนมาก ในวันรุ่งขึ้นเขาจะต้องไปตีกลองที่อื่นต่อ ทั้งสองจึงเอาสตางค์ใส่ย่ามแล้วพากันเดินตามทางมา ทางนั้นเป็นทางเปลี่ยว มีพวกโจรผู้ร้ายคอยดักปล้นจ้อยอยู่เสมอ ระหว่างเดินทางมาสองพ่อลูกก็พากันตีกระหน่ำกลอง พ่อบอกลูกว่า “ลูกเอ๊ย ตีกลองให้หน้าฟัง จะต้องตีให้เป็นจังหวะจะโคน เมื่อเราเดินป่าเราควรตีเป็นเพลงยกทัพจึงจะดี” เมื่อตีได้มาครึ่งทางโจรผู้ร้ายก็แปลกใจคิดว่าเป็นขบวนแห่ของพระราชาราช จึงชวนกันวิ่งหนี วิ่งไปที่ฝั่งไปพบว่าการตีกลองไม่เป็นจังหวะเดียวกัน ผู้เป็นลูกนึกถึงเพลงไหนได้ก็ตีเพลงนั้น ไม่ใช่เป็นเพลงยกทัพทั้งหมด โจรผู้ร้ายก็นึกแปลกใจจึงย้อนกลับไปยังที่เดิม ก็พบว่า เป็นสองคนพ่อลูกที่ตีกลองในงานนั่นเอง โจรผู้ร้ายจึงเข้าไปจีเอาทรัพย์สินไปหมด เมื่อกลับมาถึงบ้านพ่อจึงสั่งสอนลูกว่า “ลูกเอ๊ย ต่อไปนี้ไม่ว่าพ่อหรือผู้หลักผู้ใหญ่สั่งสอนอะไรเจ้าต้องปฏิบัติตาม ที่เราสองคนพ่อลูกถูกโจรผู้ร้ายจีเอาเงินทองจนหมด

ก็เพราะลูกไม่เชื่อฟังพ่อ ถ้าลูกเชื่อฟังพ่อสักหน่อย ตีกลองเป็นจังหวะเพลงเดิน พวกผู้ร้ายมันคงนึกว่า เจ้านายยกทัพมา พวกมันก็จะหลบหนีกันไป แต่ไม่เจ้านายตีเพลงเป็นจังหวะจะโคน ไม่เชื่อฟังพ่อ จึงถูกโจรผู้ร้ายปล้นเอาจนหมดตัว” (หน้า 33)

ส่วนสำนวนที่เกี่ยวกับกลองนั้น แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดของกลองกับวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งดูได้จากการนำเอากลองและสัญญาณเสียงกลองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในสำนวนต่างๆ ที่ใช้พูดกันทั่วไป ตัวอย่างเช่น สำนวน “โยนกลอง” หมายความว่า โยนภาระให้ผู้อื่นโดยปฏิเสธว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน มูลของสำนวนนี้มาจากประเพณีตีกลองร้องฎีกา คือ เมื่อราษฎรเข้าไปตีกลองร้องฎีกา พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงรับฎีกาไปพิจารณา เรื่องที่เกิดขึ้นพัวพันเกี่ยวข้องไปหลายฝ่าย ต่างฝ่ายต่างก็ว่าเป็นหน้าที่ของผู้อื่น ตนไม่เกี่ยวข้องโยนกันไปโยนกันมา เรื่องเกิดจากตีกลองร้องฎีกา จึงพูดเป็นสำนวนว่า โยนกลอง และสำนวน “เถิดเทิงที่ไหนไปที่นั่น” ความหมายของสำนวนนี้มาจากอบายมุข ทางเสื่อมที่เกิดจากการติดดูการละเล่นเถิดเทิง คือ กลองยาว แสดงถึงว่า ที่ใดมีเถิดเทิงคือการเล่นกลองยาว ที่นั่นก็มีความสนุกสนานจากการเล่น ซึ่งไม่ควรจะไปดูอย่างนั้น เพราะจะทำให้ผู้ติดดูการละเล่นเสียทั้งสุขภาพเพราะไม่ได้พักผ่อน และเสียทั้งการเสียทั้งงานเพราะเอาเวลาไปดูการละเล่นเสียหมด นอกจากนี้ยังมีสำนวน “เลิกตุง” ซึ่งหมายถึง เลิกการแสดง เป็นสำนวนของภาคใต้ที่มาจากเวลาหนึ่งตะลุงเลิกเล่นจะตีกลองดัง “ตุง ๆ ๆ” เป็นสัญญาณ

สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวกับกลองนั้น มีข้อห้ามและข้อปฏิบัติ ดังนี้

1. ผู้เริ่มหัดทำกลองครั้งแรกจะต้องประกอบพิธี “ยกครูกลอง” ก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคล
2. ห้ามข้ามกลองและเครื่องมือทำกลอง เพราะถือว่าเป็นการลบหลู่คุณหินอุปกรณ์ที่ใช้ทำมา

หากิน เพราะนอกจากจะไม่เป็นสิริมงคลแล้วยังทำให้เป็นอัมภมคลกับตนเองอีกด้วย

3. ห้ามนำไม้จากศาลเจ้าพ่อในหมู่บ้านมาทำกลอง

4. ห้ามนำไม้ตักน้ำมัน เช่น ไม้ตะเคียน มาทำกลอง เพราะเชื่อว่ามีวิญญาณสิงอยู่ในไม้เหล่านั้น

5. ห้ามตัดต้นไม้ไทรและต้นตาลที่ถูกฟ้าผ่ามาทำกลอง

6. ในการเริ่มแสดงกิจกรรมเกี่ยวกับกลอง จะต้องมีการไหว้ครูก่อนเสมอ รวมทั้งการเล่นกลองยาว ก็ต้องไหว้ครูเช่นเดียวกันข้อมูลที่ดิฉันได้นำเสนอไปแล้วนี้ ล้วนแล้วแต่น่าสนใจ ซึ่งเป็นเพียงบางส่วนของหนังสือเล่มนี้เท่านั้น ทำให้รู้จักกลองยาวได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมที่เราคิดว่าเรารู้จักกันดีอยู่แล้ว ผู้เขียนได้รวบรวมเรื่องเกี่ยวกับกลองยาวไว้อย่างครบถ้วน บทที่ 1 เป็นบทนำเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน บทที่ 2 ให้ความรู้เกี่ยวกับกลอง ความหมาย ประเภท ลักษณะแหล่งผลิต อุปกรณ์และขั้นตอนในการทำกลอง ตลอดจนกลองในวัฒนธรรมไทย บทที่ 3 เป็นเรื่องของกลองยาว ความหมาย ขนาด ประวัติความเป็นมา วงกลองยาว เครื่องแต่งกายของผู้เล่น การตีกลองยาว และจังหวะกลองยาว บทที่ 4 เกี่ยวกับการสอนรำกลองยาวประยุกต์ ยิมนาสติกที่เกี่ยวข้องกับการรำกลองยาว เทคนิคการสอนรำกลองยาวประยุกต์ ทำรำกลองยาว และเนื้อร้องกลองยาว และ บทที่ 5 เป็นเรื่องกระบวนการรำกลองยาวประยุกต์ ผู้เขียนใช้ข้อความที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย มีภาพของเครื่องดนตรี ทำรำ และอื่นๆ ประกอบ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น เหมาะสำหรับผู้สอนกลองยาวและผู้เรียน ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป หนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นหนังสือที่มีค่ายิ่ง สามารถนำไปใช้เป็นคู่มือในการฝึกตีและฝึกรำกลองยาวให้กับอนุชนรุ่นหลังๆ ได้สืบสานและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น “กลองยาว” ไว้สืบไป

